COLECTIA „POVESTIRI
STIINTIFICO-FANTASTICE”

436

436

JULES VERNE

O fantezie a doctorului Ox

Cuvînt înainte de ION HOBANA
Traducerea de SANDA RADIAN

ANA BARBARA REBEGEA

Pulsul nostru actual

EMANUEL REICHER

Cronică (en passant fantastică) a șahului

(XIII)

Redactor literar: ADRIAN ROGOZ
Coperta și desenul interior: AUREL BUICULESCU
Portrete: ALEXANDRU DIACONU
Prezentarea grafică: ARCADIE DANELIUC

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresîndu-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul import-export presă —, București, Calea Griviței nr. 64-66 P.O.B. — 2001.

Colecția „POVESTIRI ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE“
editată de revista
Știința și Tehnica
Anul XIX
15 ianuarie 1973

cuvînt înainte

Una dintre marile voluptăţi ale cercetătorului istoriei literaturii ştiinţifico-fantastice este de a căuta puncte de contact, împrumuturi, filiaţii între autorii şi operele aparţinînd genului. Ce se poate spune, în această privinţă, despre „O fantezie a doctorului Ox", povestire publicată în 1872 şi inclusă în 1874 într-un volum, cu titlul simplificat „Doctorul Ox"?

Pentru a răspunde, trebuie să ne amintim rolul deosebit de important pe care l-a avut lectura „povestirilor extraordinare" ale lui Edgar Allan Poe în elaborarea formulei julesverniene de „roman al ştiinţei". Biograful cel mai autorizat al marelui scriitor francez, M. Allotte de la Fuye, scrie: „Nu te influenţează decît cei care-ţi seamănă, şi geniul lui Poe corespunde pornirilor celor mai intuitive ale lui Jules Verne: curiozitatea sa privind numerele; cunoştinţele în domeniul limbajului cifrat; atracţia pe care o exercită asupra lui problemele Necunoscutului; gustul său pentru aventurile halucinante, fantasmagorice, chiar mistificatoare; elanul său către infinitul posibilităţilor viitoare; el le va adăuga nevoia de a descoperi explicaţia lucidă a celor mai obscure enigme". Ne vom opri, de astădată, la gustul pentru aventurile mistificatoare *şi la* nevoia de a descoperi explicaţii lucide.

Să mă explic.

Edgar Poe situează acţiunea povestirii „Diavolul în turn" (1839) într-un imaginar orăşel olandez, botezat Vondervotteimittiss (pronunţare cu accent german a frazei engleze „Wonder What time it is", ceea ce înseamnă „cît să fie ceasul?"). Nu mai puţin imaginar este orăşelul flamand Quiquendone, pe care — ne previne autorul — zadarnic l-am căuta „pe o hartă a Flandrei, veche sau modernă". Trebuie să adăugăm că ambele burguri sînt practic izolate de lumea exterioară, faţă de care manifestă, dealtfel, cea mai superbă indiferenţă, consumîndu-şi produsele: varza şi, respectiv, acadelele şi frişca.

Mai departe. Prima dintre „deciziile importante" adoptate de consilierii comunali din Vondervotteimittiss sună astfel: „Este o crimă să schimbi vechiul mers al lucrurilor". Iar domnul van Tricasse, primarul Quiquendone-ului, reia, ca un ecou: „Omul care moare fără a se fi decis la nimic în timpul vieţii (...) a atins aproape desăvîrşirea". Şi iată-l discutînd de zece ani cu consilierul Niklausse dacă e cazul să desfiinţeze postul de comisar civil, iată-l lăsînd să se ruineze turnul de la poarta Audenarde

şi să ardă de numai trei săptămîni halele de pici, convins fiind că acesta e „mijlocul cel mai sigur şi cel mai simplu de a stinge incendiul"...

Calmul desăvîrşit al acestor făpturi placide, „filozofia" lor sînt tulburate de apariţia intempestivă a unor străini care transformă totul într-un coşmar. „Diavolul" dereglează orologiul din turn — şi ceasurile oraşului înnebunesc brusc, contaminînd cu nebunia lor animalele şi oamenii. Iar doctorul Ox...

Pentru a putea vorbi despre „fantezia" acestui „veritabil excentric ieşit dintr-un volum de Hoffmann", ne vom referi la o altă povestire a lui Poe, „Discuţia lui Eiros cu Charmion". Autorul descrie astfel o categorie de urmări ale apropierii de Pămînt a unei comete: „Încă o zi — şi oamenii respirară mai liber (...) Ne bucuram chiar de o elasticitate a membrelor şi de o vioiciune a spiritului insolite (...) Totodată, vegetaţia era sensibil modificată (...) O profuziune extraordinară de frunze, cu totul necunoscută pînă atunci, explodă pe toate vegetalele". Şi iată explicaţia fenomenului: „Oxigenul, principiu al combustiei şi vehicul al căldurii, era absolut necesar întreţinerii vieţii animale şi reprezenta agentul cel mai puternic şi cel mai energic al naturii (...) Dintr-un exces anormal de oxigen trebuia să rezulte, lucru verificat, o creştere a spiritului vital asemănătoare celei pe care o cunoscusem".

După cum veţi vedea, Jules Verne amplifică aceste notaţii fugare şi transformă accidentul cosmic într-un experiment pseudoştiinţific, ale cărui efecte şi le înfăţişează cu o bogăţie a detaliilor dusă pînă la absurd şi grotesc. Apaticii quiquendonezi devin mai arţăgoşi decît Ahile, fiind gata să-şi măcelărească vecinii din Virgamen pentru afrontul adus cu mai bine de opt sute de ani în urmă, cînd o vacă virgameneză îndrăznise să pască pe păşunea Quiquendone-ului. Vegetalele întrec şi ele măsura, oferindu-i autorului prilejul revărsării unei cascade de comparaţii: „Sparanghelul atingea două picioare în înălţime; anghinarele ajungeau cît un pepene; pepenii — ca bostanii, bostanii cît o clopotniţă de nouă picioare diametru. Verzele erau nişte tufişuri, iar ciupercile — nişte umbrele". Şi revelaţia finală nu diferă, în esenţă, de explicaţia lui Poe: „A trăi într-un mediu saturat de oxigen înseamnă a fi excitat, supraexcitat, în flăcări".

Să nu ne lăsăm ispitiţi de o concluzie pripită. Asemănările pe care le-am constatat n-au nimic de-a face cu plagiatul. Reminiscenţele livreşti ale lui Jules Verne au fost trecute prin filtrul unei personalităţi de excepţie, dînd naştere unei opere originale, care poartă pecetea inevitabilă a creatorului său. O operă cu un timbru poate mai ciudat, în ansamblul „călătoriilor extraordinare", dar beneficiind de aceeaşi ştiinţă a construcţiei narative şi a creionării personajelor, pe care se grefează, în acest caz, ironia exuberantă a unui observator malițios. Sînt tot atîtea motive pentru a începe lectura povestirii cu apetitul stîrnit totdeauna, pe bună dreptate, de numele marelui scriitor francez.

ION HOBANA

O fantezie a doctorului Ox

de JULES VERNE

Capitolul I

Drept care degeaba cauţi chiar pe cele mai bune hărţi orăşelul Quiquendone

De cauţi pe o hartă a Flandrei, veche sau modernă, orăşelul Quiquendone, e probabil că nu-l vei găsi.

Să fie aşadar un orăşel dispărut? Nu. Un oraş ce va fi construit? Nici atît. El există, în ciuda geografilor şi încă de opt sau nouă sute de ani. Are chiar două mii trei sute nouăzeci şi trei de suflete, dacă socoţi un suflet de fiecare locuitor. Este situat la treisprezece kilometri şi jumătate spre nord-est de Audenarde şi la cincisprezece kilometri şi un sfert spre sud-est de Bruges, în plină Flandră. Vaar, micul afluent al rîului Escaut, trece pe acolo sub trei poduri, care mai sînt acoperite de o veche boltă din evul mediu ca la Tournay. Se poate admira un castel de demult, a cărui primă piatră a fost pusă în 1197 de către contele Baudoin, viitor împărat al Constantinopolului, şi o primărie cu ferestre gotice, încununată cu un şirag de creneluri, avînd deasupra o clopotniţă cu turnuri înalte de trei sute cincizeci şi şapte de picioare de la pămînt. La fiecare oră se aude un clopot de cinci octave, adevărat pian aerian, al cărui renume îl întrece pe cel al vestitului clopot din Bruges.

Turiştii — dacă se vor fi oprit cumva la Quiquendone — nu vor fi părăsit acest oraş curios, fără să fi vizitat sala „stathoundersilor", împodobită cu portretul în picioare al lui Wilhelm de Nassau, făcut de Brandon, galeria din Biserica Saint-Magloire — capodoperă a arhitecturii secolului al şaisprezecelea —, puţul în fier forjat, săpat în mijlocul marii pieţe Saint-Ernuph, cu admirabilele ei ornamentaţii datorate pictorului-fierar Quentin-Mestys, mormîntul ridicat altădată Mariei de Burgundia, fiica lui Carol Temerarul, care odihneşte acum în pace la biserica Notre-Dame din Bruges etc.

În fine, Quiquendone are ca industrie principală fabricarea de frişcă şi acadele pe scară largă. El este administrat din tată în fiu de cîteva secole de familia van Tricasse! Şi totuşi Quiquendone nu figurează pe harta Flandrei! L-or fi uitat geografii sau este vorba de o omisiune voită? N-aş putea să vă spun, dar Quiquendone există aievea, cu străduţele înguste, cu centura sa de fortificaţii, casele sale spaniole, hala şi primarul, şi încă în aşa măsură încît a fost de curînd scena unor fenomene pe cît de

surprinzătoare, extraordinare, de necrezut, pe atît de reale, și care vă vor fi relatate în această povestire chiar așa cum s-au întîmplat.

Desigur, nu se poate spune sau gîndi nimic rău despre flamanzii Flandrei occidentale. Ei sînt oameni cumsecade, înțelepți, economi, echilibrați, prietenoși, primitori, poate puțin greoi la vorbă și la minte, dar aceasta nu explică de ce unul dintre cele mai interesante orașe de pe teritoriul lor nu figurează încă în cartografia modernă.

O asemenea omisiune e într-adevăr regretabilă. Dacă cel puțin istoria sau, în lipsa istoriei, cronicile sau, în lipsa cronicilor, tradiția țării ar fi menționat undeva orășelul Quiquendone ! Dar nu, nici atlasurile, nici ghidurile, nici itinerarele nu pomenesc nimic. Chiar domnul Joanne, priceputul descoperitor de cetăți, nu spune nici un cuvînt despre el. Se înțelege de la sine cît de mult dăunează această tăcere comerțului și industriei orășelului. Dar noi ne vom grăbi să adăugăm că Quiquendone n-are nici industrie, nici comerț și că nici n-are nevoie de ele. Acadelele și frișca le consumă chiar orașul și nu sînt exportate. În sfîrșit, Quiquendone este de sine stătător. Necesitățile locuitorilor sînt restrînse, existența lor modestă, ei sînt calmi, moderați, reci, flegmatici, într-un cuvînt, „flamanzi“ dintre aceia cum se mai pot întîlni încă între Escaut și Marea Nordului.

Capitolul II

Unde primarul van Tricasse și consilierul Niklausse se întrețin despre nevoile orașului

— Credeți ? întrebă primarul.

— Cred, răspunse consilierul după cîteva momente de tăcere.

— Nu trebuie lucrat cu ușurință, reluă primarul.

— Iată că sînt zece ani de cînd vorbim despre această gravă chestiune, grăi consilierul Niklausse, și vă mărturisesc, stimate domnule van Tricasse, că încă nu-mi pot lua răspunderea să mă hotărăsc.

— Vă înțeleg șovăiala, reluă primarul, care nu vorbi decît după cel puțin un sfert de ceas de gîndire, vă înțeleg șovăiala și o împărtășesc și eu. Ar fi mai cuminte să nu hotărîm nimic înaintea unei cercetări îndelungate.

— E sigur, răspunse Niklausse, că postul de comisar civil nu-și are rostul într-un oraș atît de liniștit ca Quiquendone.

— Înaintașul nostru, răspunse van Tricasse pe un ton grav, înaintașul nostru nu spunea niciodată, nu ar fi îndrăznit niciodată să spună că un lucru este sigur. Orice afirmație este de natură să-și aibă cîndva dezmințiri neplăcute.

Consilierul dădu din cap în semn de încuviințare, pe urmă rămase liniștit aproape o jumătate de oră. După trecerea acestui

timp, în care consilierul și primarul nu mișcară nici măcar un deget, Niklausse îl întrebă pe van Tricasse dacă înaintașul său — cu douăzeci de ani în urmă — nu s-a gîndit și el să desființeze postul de comisar civil, care, în fiecare an, greva orașul Quiquendone cu o sumă de o mie trei sute șaptezeci și cinci de franci și cîteva centime.

— Da, răspunse primarul, care ridică cu o încetineală maiestuoasă mîna pînă la fruntea sa senină, în adevăr; dar a murit preacinstitul înainte de a fi îndrăznit să ia o hotărîre atît în această problemă, cît și în ceea ce privește oricare altă măsură administrativă. Era un înțelept. De ce n-aș face și eu ca el?

Consilierului Niklausse i-ar fi fost cu neputință să-și închipuie o pricină care să contrazică părerea primarului.

— Omul care moare, fără a se fi decis la nimic în timpul vieții, adăugă van Tricasse, a atins aproape desăvîrșirea pe lume.

Acestea zise, primarul apăsă cu degetul cel mic un clopoțel cu sunet slab, care scoase mai mult un suspin decît un sunet. Aproape imediat, niște pași ușori trecură încet pe dalele podelei. Un șoarece n-ar fi făcut mai puțin zgomot alergînd pe un covor gros. Ușa camerei se deschise alunecînd în țîțîni. În prag se ivi o fată cu cosițe lungi. Era Suzel van Tricasse, unica fiică a primarului. Ea îi dădu tatălui ei, odată cu pipa umplută vîrf, un mic vas de aramă, fără să rostească un cuvînt. Apoi dispăru numaidecît, plecarea ei făcînd tot atît de puțin zgomot ca venirea.

Onorabilul primar aprinse uriașul cap al lulelei și fu pe loc învăluit într-un nor de fum albastru, lăsînd pe consilierul Niklausse singur cu gîndurile lui.

Camera în care vorbeau astfel cele două notabilități împuternicite să administreze Quiquendone-ul era un salonaș bogat împodobit de sculpturi de lemn întunecat. Un cămin înalt avînd o vatră uriașă în care putea să ardă un trunchi de stejar sau să se frigă un bou, ocupa un perete întreg al încăperii și avea în față o fereastră zăbrelită, ale cărei vitralii îndulceau lumina zilei. Într-un vechi cadru, deasupra căminului, se afla portretul unui omuleț oarecare — pictură atribuită lui Hemling — care trebuie să fi reprezentat un strămoș de-al lui van Tricasse. Familia lui era cunoscută din secolul XIV, epocă în care flamanzii și Guy de Dampierre luptaseră împotriva împăratului Rudolf de Habsburg. Acest salonaș făcea parte din locuința primarului, una dintre cele mai plăcute din Quiquendone. Construită în stil flamand, cu tot neprevăzutul, capriciul, pitorescul, fantezia pe care o comportă o arhitectură ogivală, era citată ca unul dintre cele mai bizare monumente ale orașului. O mănăstire din Chartreux sau un azil pentru surdo-muți n-ar fi trebuit să fie mai liniștit. Zgomotul era inexistent. Nu se umbla — se aluneca, nu se vorbea — se șoptea. Și cu toate acestea, femeile nu lipseau din casă, care, în afară de primarul van Tricasse, adăpostea și pe soția sa, doamna Brigitte van Tricasse, pe fiica sa Suzel van Tricasse și pe servitoarea Lotché Janshén. Trebuie amintit și de sora primarului, mătușa Hermance, fată bătrînă, care mai păstra numele de Tatanemance pe care i-l dăduse altădată nepoata Suzel, pe cînd mai era copilă.

Ei bine, cu toate aceste pricini de ceartă, de zgomot, de vorbărie, locuința primarului era liniștită ca pustiul.

Primarul era un om de cincizeci de ani, nici gras nici slab, nici înalt nici scund, nici bătrîn nici tînăr, nici palid nici aprins la față, nici vesel nici trist, nici mulțumit nici plictisit, nici energic nici molatec, nici mîndru nici umil, nici bun nici rău, nici risipitor nici zgîrcit, nici curajos nici fricos, nici prea-prea nici foarte-foarte — *Ne quid nimis* * — un om moderat în toate cele.

Dar după mișcările sale, întotdeauna la fel de lente, după falca sa ușor lăsată și pleoapele-i veșnic înălțate, după fruntea lui netedă ca o placă de aramă galbenă și fără nici o cută, după mușchii săi neîncordați, un fizionomist ar fi recunoscut imediat că primarul van Tricasse era tipul flegmatic în persoană. Niciodată — nici furie, nici patimă — niciodată nici un fel de emoție n-a grăbit bătăile inimii acestui om, nici nu i-a înroșit obrajii. Niciodată, nici măcar în treacăt, pupilele sale nu s-au contractat din cauza unei supărări. Era îmbrăcat mereu în haine bune, nici prea largi, nici prea strîmte, pe care nu reușise să le strice. Era încălțat cu ghete mari cu bot pătrat, cu talpă triplă, cu catarame de argint, care prin durabilitatea lor îl deznădăjduiau pe cizmarul său. Purta pe cap o pălărie largă, care data din epoca cînd Flandra se despărțise de Olanda, ceea ce însemna că venerabila piesă avea o vechime de patruzeci de ani. Dar ce e de mirare ? Pasiunile sînt acelea care uzează trupul și sufletul, îmbrăcămintea ca și corpul, dar pe seninul nostru primar, apatic, nepăsător, indiferent, nu-l înflăcăra nimic. El nu uza lucrurile și nu se consuma pe sine și prin aceasta era tocmai omul menit să administreze orașul Quiquendone și pe blajinii săi locuitori.

Orașul, în adevăr, nu era mai puțin calm decît locuința lui van Tricasse. Într-un astfel de loc pașnic, primarul socotea să ajungă la limitele cele mai îndepărtate ale vîrstei, după ce va fi văzut-o pe soția sa, buna doamnă Brigitte van Tricasse, pornind înaintea lui pe drumul de veci, unde desigur nu ar fi găsit liniște mai mare decît aceea de care se bucura de șaizeci de ani pe acest pămînt.

Acest lucru merită o explicație.

Familia Tricasse putea foarte bine să se cheme familia Jannot **. Iată de ce : toată lumea știe povestea cu cuțitul acestui personaj tipic, tot așa de vestit ca și proprietarul lui și la fel de fără moarte ca acesta, datorită dublei înlocuiri mereu reînnoită, care sta în a pune alt mîner cînd unul se strică, altă lamă cînd cea dinainte nu mai face nici un ban. Tot așa eră și înlocuirea, absolut aceeași, folosită din negura timpurilor în familia Tricasse și ajutată de natură cu o bunăvoință de-a dreptul deosebită.

Din 1340 s-a văzut întotdeauna cum van Tricasse, devenit văduv, se recăsătorea cu o van Tricasse mai tînără ca el, care văduvă se recăsătorea cu un van Tricasse mai tînar ca ea, care văduv etc... fără altă soluție de continuitate. Fiecare murea la rîndul lui cu o regularitate mecanică. Da, cinstita doamnă Bri-

* *Ne quid nimis* — nimic prea mult.

** Jannot sau Janot — tip comic din sec. XVIII, care semnifică prostia jalnică și grotescul.

gitte van Tricasse era la al doilea bărbat şi, în afară doar dacă nu şi-ar fi făcut datoria, ea trebuia să plece înaintea soţului pe lumea cealaltă — soţ cu zece ani mai tînăr ca dînsa — pentru a da astfel locul unei noi doamne van Tricasse. Fapt pe care onorabilul primar se bizuia neîndoielnic, pentru a nu rupe cu tradiţiile familiei.

Aşa arăta această casă liniştită şi tăcută, cu uşi care nu scîrţîiau, cu ferestre care nu zăngăneau, cu podele care nu gemeau, cu sobe care nu duduiau, cu sfîrleze care nu scrîşneau, cu mobile care nu pîrîiau, cu broaşte care nu zdrăngăneau şi oaspeţi care nu făceau mai mult zgomot decît umbra lor. Divinul Harpocrat * ar fi ales-o desigur ca un templu al tăcerii.

Capitolul III

Unde comisarul Passauf îşi face o intrare pe cît de zgomotoasă, pe atît de neaşteptată

Cînd începuse interesanta conversaţie, povestită mai sus între consilier şi primar, era ora trei fără un sfert după amiază. La trei şi patruzeci şi cinci de minute, van Tricasse îşi aprinse pipa lui cea groasă, care putea fi umplută cu un sfert de kilogram de tutun, şi termină s-o fumeze la 5 şi 35 de minute.

În tot acest timp, cei doi interlocutori nu schimbară nici un cuvînt. Pe la şase, consilierul, care proceda totdeauna prin „pretermisiune" ** sau „apasiopese", reluă conversaţia cu următoarele cuvinte :

— Atunci hotărîm ?

— Nu decidem nimic, replică primarul.

— Cred, într-adevăr, că aveţi dreptate, van Tricasse.

— Cred şi eu, Niklausse. Vom lua o hotărîre, în privinţa comisarului civil, cînd vom fi mai bine lămuriţi... mai tîrziu... de vreme ce n-a trecut numai o lună de cînd...

— Nu numai un an, răspunse Niklausse, desfăcîndu-şi batista de care se servi dealtfel cu o perfectă discreţie.

Şi iar domni tăcerea timp de o oră întreagă. Nimic nu tulbura această nouă pauză a conversaţiei, nici măcar apariţia cîinelui casei, cinstitul Lento, care, nu mai puţin flegmatic decît stăpînul său, veni să facă politicos înconjurul salonaşului. Demn cîine ! Un model pentru toţi cei din specia sa ! Chiar dacă ar fi fost din carton, cu roţile la picioare n-ar fi făcut mai puţin zgomot în timpul raitei sale.

Către ora opt, după ce Lotché aduse lampa veche din sticlă mată, primarul spuse către consilier :

* Harpocrat — zeu greco-egiptean venerat în timpul dinastiei Parlsilor (306 — 30 î.e.n.).

** *Pretermisiune* = modalitate retorică de a începe prin a declara că nu vrei să vorbeşti despre subiectul pe care-l tratezi.

— Mai avem altă problemă urgentă de rezolvat, Niklausse ?
— Nu, van Tricasse, nici una, după cîte știu.
— Parcă mi s-a spus totuși, își aminti primarul, că turnul de la poarta Audenarde cade în ruină ?
— În adevăr, răspunse consilierul, și chiar nu m-ar mira ca într-una dintre zile să strivească vreun trecător.
— Oh, reluă primarul, înainte ca o astfel de nenorocire să se întîmple, sper că noi vom fi luat o hotărîre în privința acestui turn.
— Sper și eu, van Tricasse.
— Dar sînt chestiuni mult mai urgente de rezolvat.
— Fără îndoială, răspunse consilierul, chestiunea halelor de piei, de exemplu.
— Oare tot mai ard ? întrebă primarul.
— Da, de trei săptămîni încoace.
— Nu am decis noi în consiliu să le lăsăm să ardă ?
— Da, van Tricasse, și asta la propunerea dumitale.
— Nu e acesta mijlocul cel mai sigur și cel mai simplu să stingem incendiul ?
— Fără discuție.
— Ei bine, să așteptăm. Asta-i tot ?
— Da, asta-i tot, răspunse consilierul, care-și frecă fruntea, pentru a fi sigur că nu uita vreo problemă importantă.
— Ah ! exclamă primarul, n-ați auzit vorbindu-se, de asemenea, de o scurgere de apă, care amenință să inunde partea de jos a cartierului Saint-Jacques ?
— În adevăr, răspunse consilierul. Este chiar păcat că această scurgere de apă nu s-a produs deasupra halelor de piei ! Ea ar fi putut lupta contra incendiului, cu mijloace naturale, și asta ne-ar fi scutit de multe discuții.
— Ce vrei să-i faci Niklausse, răspunse domnul primar, nimic nu e mai fără noimă ca accidentele. Nu au nici o legătură între ele și nu se poate, oricît ai vrea, să te folosești de unul, pentru a te feri de celălalt.
Această subtilă observație a lui van Tricasse ceru o bună bucată de vreme spre a fi gustată de amicul și interlocutorul său.
— Ei dar, reluă după cîteva momente consilierul Niklausse, noi nici nu vorbim despre marea noastră problemă !
— Ce mare problemă ? Avem deci o mare problemă ? întrebă primarul.
— Fără îndoială. E vorba despre lumina din oraș.
— Ah, da ! răspunse primarul, dacă nu mă înșală memoria, dumneata vorbești de proiectul doctorului Ox ?
— Exact.
— Merge bine Niklausse, răspunse primarul. Se și așază țevile și uzina este complect terminată.
— Poate că ne-am cam grăbit în această chestiune, spuse consilierul clătinînd din cap.
— Poate, răspunse primarul, dar scuza noastră este că doctorul Ox suportă toate cheltuielile pentru experiența sa. Deci nu ne va costa nici un ban.

— Este în adevăr o scuză. Apoi trebuie să mergi în pas cu epoca ta. Dacă experiența reușește, Quiquendone va fi primul oraș din Flandra luminat cu gaz oxi.... Cum se numește acest gaz ?

— Gazul oxihidric.

— Fie și gazul oxihidric.

În acest moment, ușa se deschise și Lotché veni să-l anunțe pe primar că cina este gata.

Consilierul Niklausse se sculă să-și ia rămas bun de la van Tricasse, căruia atîtea hotărîri luate și atîtea chestiuni tratate îi făcuseră poftă de mîncare. Apoi se stabili că se va convoca într-un timp destul de lung consiliul notabililor, cu scopul de a se decide dacă se va lua provizoriu o hotărîre în chestiunea realmente urgentă a turnului Audenarde.

Cei doi domni administratori se îndreptară către ușa care dădea spre stradă, unul conducîndu-l pe celălalt. Consilierul, ajuns pe ultima treaptă, aprinse o mică lanternă, menită să-l călăuzească prin străzile întunecoase ale Quiquendone-ului, pe care instalația doctorului Ox nu le luminase încă. Era o noapte neagră de octombrie, și o ceață ușoară se lăsase asupra orașului.

Pregătirile de plecare ale consilierului Niklausse duraseră cel puțin un sfert de oră, căci după ce-și aprinse lanterna, trebui să-și încalțe ghetele cu talpă de lemn și să-și îmbrace mănușile groase din piele de oaie ; apoi își ridică gulerul îmblănit al redingotei, își îndesă pălăria pînă peste ochi, luă în mînă umbrela greoaie cu mînerul în formă de cioc de corb ca să fie gata să iasă.

În momentul cînd Lotché, care lumina drumul stăpînului său, se pregătea să tragă zăvorul, un zgomot neașteptat se auzi afară.

Da, oricît de necrezut părea lucrul acesta, un zgomot, un adevărat zgomot, așa cum orașul n-a mai auzit desigur de la cuceririle donjonului de către spanioli în 1513, un zgomot îngrozitor răsună stîrnind ecourile atît de profund adormite ale vechii reședințe van Tricasse. Se bătea în această ușă, neatinsă pînă atunci de vreo ciocănitură. Se bătea cu lovituri puternice, date cu un instrument contondent, probabil un baston noduros, mînuit de o mînă robustă. Loviturile se amestecau cu strigăte și se deslușea o chemare. Se auzeau limpede aceste cuvinte :

— Domnule van Tricasse ! Domnule primar ! Deschideți, deschideți repede !

Primarul și consilierul, zăpăciți cu desăvîrșire, se priveau tăcînd mîlc. Aceasta întrecea orice închipuire. Dacă s-ar fi tras în salonaș cu vechiul tun al castelului, care nu mai mergea din 1385, locuitorii casei van Tricasse n-ar fi fost mai „dați gata". Să ne fie iertat acest cuvînt cam vulgar, dar atît de potrivit împrejurării.

Între timp, loviturile, strigătele, chemările se înmulțeau. Lotché, care-și recăpătase sîngele rece, își luă îndrăzneala să vorbească :

— Cine e acolo ? întrebă.

— Eu sînt, eu ! eu !

— Care eu ?

— Comisarul Passauf.

Comisarul Passauf! Chiar acela, căruia era vorba de zece ani să i se suprime slujba. Ce se întîmpla oare? Burgunzii să fi cotropit Quiquendone ca în secolul al XIV-lea? Numai un eveniment de o asemenea importanță putea să-l tulbure în așa hal pe comisarul Passauf, care de obicei nu era mai puțin calm și flegmatic decît însuși primarul.

La un semn al lui van Tricasse — căci onorabilul om n-ar fi putut scoate un cuvînt — zăvorul fu împins și ușa se deschise.

Comisarul Passauf năvăli ca o furtună în anticameră.

— Ce se întîmplă, domnule comisar? întrebă Lotché, o fată curajoasă, care nu-și pierdea capul în împrejurările cele mai grele.

— Ce se întîmplă!? răspunse Passauf, ai cărui ochi cît cepele oglindeau o adevărată emoție. Se întîmplă că vin de la locuința doctorului Ox unde se dădea o recepție și că acolo...

— Acolo? rosti consilierul.

— Acolo am fost martorul unei încăierări grozave, deoarece..., domnule primar, s-a vorbit despre politică.

— Politică! repetă van Tricasse, ciufulindu-și peruca.

— Politică! spuse din nou comisarul Passauf, ceea ce nu s-a mai făcut poate de o sută de ani în Quiquendone. Atunci discuția s-a aprins. Avocatul André Schut și medicul Dominique Custos s-au luat la ceartă cu o violență care-i va duce poate să se bată în duel.

— Să se bată! izbucni consilierul. Un duel! Un duel la Quiquendone! Și ce și-au spus avocatul Schut și medicul Custos?

— Și-au spus cuvînt cu cuvînt următoarele: Domnule avocat, i s-a adresat medicul adversarului său, mergeți cam departe, mi se pare, și nu vă gîndiți destul ca să vă măsurați cuvintele!

Primarul își împreună mîinile. Consilierul păli și lăsă să-i cadă lanterna. Comisarul clătină din cap. O astfel de frază provocatoare, exprimată de două notabilități ale ținutului!

— Acest medic, murmură van Tricasse, este cu siguranță un om periculos, un cap înfierbîntat! Veniți, domnilor!

Prin urmare, consilierul Niklausse și comisarul reintrară în salonaș cu primarul van Tricasse.

Capitolul IV

Unde doctorul Ox se arată a fi un fiziolog de seamă și un experimentator îndrăzneț

Cine este oare acest personaj cunoscut sub numele bizar de doctor Ox?

Desigur un original, dar în același timp un savant îndrăzneț, un fiziolog ale cărui lucrări sînt renumite și apreciate în lumea științifică europeană, un rival valoros al lui Davy, Dalton, Bostock, Menzies, Godwin, Vierardt, al tuturor acestor minți lumi-

nate, care au făcut ca fiziologia să ajungă în fruntea științelor moderne.

Doctorul Ox era un om grăsuț, de statură mijlocie, avînd vîrsta..., dar nu am putea preciza vîrsta și nici naționalitatea sa. Dealtfel, ce importanță au? E destul să se știe că era un personaj bizar, cu sîngele cald și năvalnic, un veritabil excentric ieșit dintr-un volum de E.T.A. Hoffmann, și care se deosebea vădit, fără îndoială, de locuitorii din Quiquendone! El avea o încredere neclintită în persoana sa și în doctrinele sale. Totdeauna surîzător, mergînd cu capul sus, cu umerii drepți, ușor, liber, cu privirea sigură, cu nările largi bine deschise, cu gura mare, care sorbea aerul trăgîndu-l adînc în piept. Îți făcea plăcere să-l vezi.

Era vioi, foarte vioi, bine proporționat, sănătos, sprinten ca argintul viu și parcă îl mîncau necontenit tălpile. Nu putea sta locului și se cheltuia în cuvinte repezite și în gesturi fără număr.

Era oare bogat acest doctor Ox, care se pusese pe propria-i socoteală să înfăptuiască iluminatul unui întreg oraș?

Probabil, de vreme ce își permitea astfel de cheltuieli, și este singurul răspuns pe care l-am putea da acestei întrebări indiscrete.

Doctorul Ox sosise de cinci luni în Quiquendone, în tovărășia discipolului său care răspundea la numele de Gédéon Ygène, un lungan, înalt, uscat, slab, dar nu mai puțin vioi decît stăpînul său.

Și acum întrebarea: pentru ce doctorul Ox se angajase să facă pe cheltuiala sa iluminatul orașului? De ce alesese tocmai pe liniștiții locuitori ai Quiquendone-ului, pe acești flamanzi între toți flamanzii ca să înzestreze orașul lor cu binefacerile unui iluminat excepțional. Oare nu voia el sub acest pretext să încerce o mare experiență fiziologică, operînd **in anima vili** * ?

În fine, ce avea să întreprindă acest original? Din păcate nu putem ști, căci doctorul Ox n-avea alt confident decît pe discipolul său Ygène, care îl asculta orbește.

În aparență cel puțin, doctorul Ox își luase angajamentul să ilumineze orașul, care dealtfel avea mare nevoie de lumină, „mai ales noaptea", cum zicea în mod subtil comisarul Passauf.

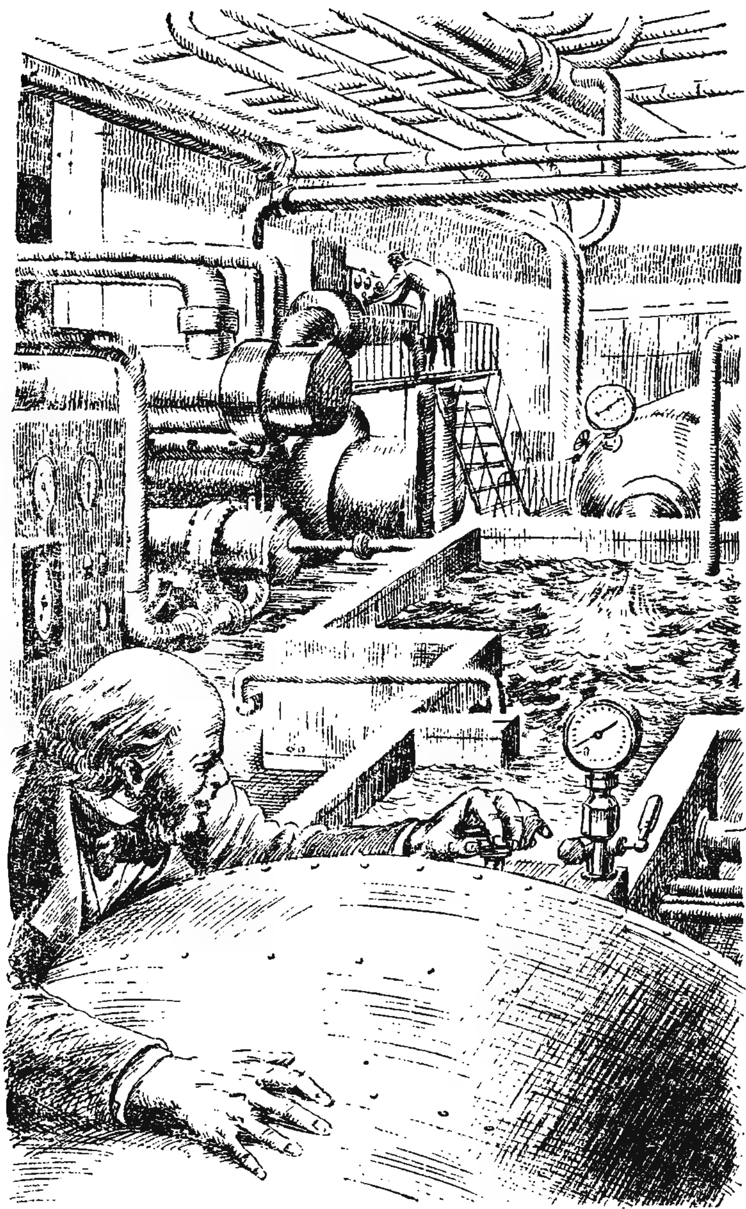
Astfel fu instalată o uzină pentru producerea gazului de iluminat. Gazometrele erau gata să funcționeze, și conductele de gaz, împrăștiate sub pavajul străzilor, trebuiau în curînd să-și îndeplinească menirea sub formă de becuri în edificiile publice și chiar în casele unor anumiți particulari, prieteni ai progresului.

În calitatea sa de primar, van Tricasse și, în calitatea sa de consilier, Niklausse, apoi cîțiva notabili se hotărîră să autorizeze introducerea în locuințele lor a acestui iluminat modern.

Dacă cititorul nu a uitat, în timpul lungii convorbiri între consilier și primar se amintise că iluminatul orașului nu va fi făcut prin arderea obișnuită a hidrogenului carburat, pe care îl degajează distilarea huilei, ci prin întrebuințarea unui gaz mai modern și de zece ori mai luminos, gazul oxihidric pe care-l produce amestecul de hidrogen și oxigen.

---

* *In anima vili* = în inima orașului.

Doctorul, priceput chimist și fizician, știa să obțină acest gaz, în mari cantități și ieftin, nu prin întrebuințarea manganatului de sodiu după procedeele domnului Tessié du Motay, ci pur și simplu prin descompunerea apei ușor acidulate, cu ajutorul unei pile făcute din elemente noi inventate de el. Astfel nu mai era nevoie de substanțe costisitoare, de plăci de metal, de retorte, de combustibil, de aparate speciale pentru a produce descompunerea celor două gaze. Un curent electric trecea prin bazine mari, pline de apă, și elementul lichid se descompunea în cele două părți din care e constituit, oxigenul și hidrogenul. Oxigenul se capta într-o parte, iar hidrogenul, în volum dublu decît vechiul său asociat, mergea în altă parte. Ambele erau culese în rezervoare separate, mijloc de prevedere esențial, căci amestecul lor ar fi produs o explozie groaznică, dacă s-ar fi aprins. Apoi ele treceau prin țevi care le îndreptau spre diverse lămpi cu gaz, care vor fi amplasate în așa fel încît să poată fi prevenită orice explozie. Se va produce atunci o flacără deosebit de luminoasă, flacără a cărei strălucire rivaliza cu aceea a luminii electrice, care, după cum fiecare știe și după experiențele făcute de Casselmann, este egală, nici mai mult nici mai puțin, cu cea a una mie șaptezeci și una de lumînări.

Ceea ce era sigur este că orașul Quiquendone va cîștiga din această generoasă combinație un iluminat minunat. Dar asta îl preocupa cel mai puțin pe doctorul Ox și pe învățăcelul său, după cum se va vedea mai departe.

A doua zi, după ce comisarul Passauf își făcuse zgomotoasa apariție în salonașul primarului, Gédéon Ygène și doctorul stăteau amîndoi de vorbă în biroul pe care-l aveau împreună, în principala clădire a uzinei, la parter.

— Ei bine, Ygène! exclamă doctorul Ox, frecîndu-și mîinile. I-ai văzut ieri la recepția noastră pe bunii quiquendonezi cu atîta sînge rece, care în ceea ce privește forța pasiunilor se situează între bureți și polipii de corali! I-ai văzut cum se certau și cum se provocau cu vorba și cu gestul! Se și schimbaseră moralicește și fizicește. Și totul abia începe! Așteaptă pînă în momentul în care îi vom trata cu doze masive.

— În adevăr, maestre, răspunse Gédéon Ygène, frecîndu-și nasul ascuțit cu vîrful degetului arătător, experiența pornește bine și dacă eu însumi n-aș fi avut prevederea să închid robinetul de scurgere a gazelor nu știu ce s-ar fi întîmplat.

— Ați auzit pe avocatul Schut și pe medicul Custos? reluă doctorul Ox. Cuvintele în felul lor nu erau răutăcioase, dar în gura unui quiquendonez ele prețuiesc cît insultele pe care eroii lui Homer și le aruncau unul altuia, înainte de a scoate spada din teacă. Ah! flamanzii ăștia! Ai să vezi ce vom face din ei!

— Vom face din ei niște ingrați, răspunse Gédéon Ygène cu tonul unui om care consideră specia umană la justa ei valoare.

— Eh, spuse doctorul, ce importanță are dacă ne vor fi recunoscători sau nu, de vreme ce experiența noastră reușește!

— Dealtfel, adăugă discipolul surîzînd răutăcios, nu e de temut ca o astfel de excitare a aparatului lor respirator să deranjeze puțin plămînii acestor onorabili locuitori ai Quiquendone-ului?

— Cu atît mai rău pentru ei, răspunse doctorul Ox. E în interesul științei! Ce-ai spune dacă broaștele și cîinii ar refuza să se facă experiențe cu ei ?

Este probabil că dacă broaștele și cîinii ar fi consultați, ei ar face oarecare obiecții în ce privește practicile medicilor, dar doctorul Ox credea că a găsit argument de necombătut, căci scoase un adînc suspin de mulțumire.

— La urma urmelor, maestre, aveți dreptate, răspunse Gédéon Ygène cu aerul că ar fi fost învins. Nu putem găsi ceva mai bun decît pe locuitorii din Quiquendone.

— Nu, ar fi fost imposibil, spuse doctorul, articulînd fiecare silabă.

— Le-ați luat acestor oameni pulsul ?

— De o sută de ori.

— Și care este media pulsațiilor observate ?

— Nici cincizeci pe minut. Înțelege: un oraș unde de un secol n-a existat nici umbra unei controverse, unde căruțașii nu înjură, unde birjarii nu se batjocoresc, unde caii nu-s nărăvași, unde cîinii nu mușcă, unde pisicile nu zgîrie! Un oraș unde, nefiind contravenții, tribunalul și poliția n-au nimic de făcut, de la începutul pînă la sfîrșitul anului! Un oraș pe care nu-l pasionează nimic, nici arta, nici comerțul! Un oraș în care jandarmii sînt un fel de legendă și în care nu s-a făcut nici un proces-verbal de o sută de ani încoace! Un oraș, în fine, unde de trei secole nu s-a tras nici un pumn și n-a fost pălmuit nimeni! Vei înțelege bine, dragă Ygène, că așa ceva nu mai poate ține și că le vom schimba pe toate.

— Foarte bine! foarte bine! replică entuziasmat discipolul. Dar aerul orașului l-ați analizat ?

— N-am uitat nici acest lucru. Șaizeci și nouă de părți azot și douăzeci și nouă — oxigen, acid clorhidric și vapori de apă în cantități variabile. Sînt proporții obișnuite.

— Bine, doctore, bine! răspunse Ygène. Experiența se va face în stil mare și va fi decisivă.

— Și dacă este decisivă, adăugă doctorul Ox cu un aer triumfător, vor transforma lumea!

Capitolul V

Unde primarul și consilierul se duc să facă o vizită doctorului Ox și care sînt urmările

Consilierul Niklausse și primarul van Tricasse aflară în sfîrșit ce înseamnă o noapte zbuciumată. Evenimentul grav ce se petrecuse în casa doctorului Ox le dădu o adevărată insomnie. Ce urmări va avea această chestiune ? Nu-și puteau închipui. Va fi nevoie să se ia o hotărîre ? Autoritatea municipală reprezentată de dînșii va fi silită să intervină ? Se vor da dispoziții pentru ca un asemenea scandal să nu se mai întîmple ? Toate aceste îndoieli

nu puteau decît să tulbure aceste firi molatice. Astfel, în ajun, înainte de a se despărţi, cei doi notabili „deciseră" să se revadă a doua zi.

A doua zi, înainte de prînz, primarul van Tricasse se duse în persoană la consilierul Niklausse. Îl găsi pe prietenul său mai calm. Şi el era iar în apele lui.

— Nimic nou ? întrebă van Tricasse.

— Nu, de ieri nu s-a mai petrecut nimic nou, răspunse Niklausse.

— Şi medicul Dominique Custos ?

— N-am mai auzit vorbindu-se nici de el, nici de avocatul André Schut. După o oră de conversaţie, care ar încăpea în trei rînduri şi pe care n-are rost s-o povestim, consilierul şi primarul se hotărîră să facă o vizită doctorului Ox, pentru a-l descoase fără să se observe în privinţa celor petrecute.

Contrar obiceiurilor lor, după ce luară această hotărîre, cei doi notabili porniră s-o execute imediat. Ei plecară de-acasă şi se îndreptară spre uzina doctorului Ox, aflată în afara oraşului, lîngă poarta Audenarde, chiar aceea al cărei turn ameninţă să se dărîme.

Primarul şi consilierul nu se ţineau de braţ, dar mergeau *passibus aequis* cu un pas lent şi solemn, care îi făcea să înainteze cel mult cu 13 degete pe secundă. Era dealtfel mersul obişnuit al cetăţenilor administraţi de ei şi nici în cele mai străvechi amintiri nu se pomenea să fi alergat cineva prin străzile din Quiquendone.

Din cînd în cînd, la o răspîntie liniştită, la cotul unei străzi paşnice, cei doi notabili se opreau spre a saluta lumea.

— Bună ziua, domnule primar, spunea unul.

— Bună ziua, prietene, răspundea van Tricasse.

— Nimic nou, domnule consilier ? întreba altul.

— Nimic nou, răspundea Niklausse.

Dar, după aerul de mirare sau după anumite priviri întrebătoare, se putea ghici că cearta din ajun era cunoscută de tot oraşul. Chiar numai drumul pe care-l străbătea van Tricasse îl putea face pe cel mai prost dintre quiquendonezi să bănuiască faptul că primarul se deplasa pentru un demers grav. Afacerea Custos şi Schut stăruia în minţile tuturora, dar nu venise încă momentul să se ia partea unuia sau a altuia. Avocatul şi medicul erau în definitiv două persoane onorabile. Avocatul Schut, care nu avusese niciodată ocazia să pledeze într-un oraş unde notarii şi portăreii nu existau decît ca noţiuni, nu pierduse în consecinţă nici un proces. Cît despre medicul Custos, acesta era un practician respectabil, care, după exemplul confraţilor săi, vindeca pe bolnavi de toate bolile, afară de acelea de care mureau. Obicei supărător, luat din nenorocire de membrii tuturor facultăţilor, în orice ţară şi-ar fi exercitat meseria.

Ajunşi la poarta Audenarde, consilierul şi primarul făcură un mic ocol pentru a nu trece prin zona periculoasă a turnului. Apoi îl priviră cu atenţie.

— Cred că va cădea, zise van Tricasse.

— Şi eu cred, răspunse Niklausse.

— În afară de cazul cînd ar fi proptit, adăugă van Tricasse. Dar trebuie oare proptit ? Aceasta este întrebarea.

— Este într-adevăr o întrebare, răspunse Niklausse.
Cîteva minute mai tîrziu ajunseră la poarta uzinei.
— Îl putem vedea pe doctorul Ox ? întrebară dînșii.
Pe doctorul Ox îl puteau vedea întotdeauna autoritățile de frunte ale orașului și fură poftiți imediat în biroul celebrului fiziolog.
Cei doi notabili așteptară o oră pînă la venirea doctorului, cel puțin așa sîntem îndreptățiți să credem, căci primarul — ceea ce nu i se întîmplase niciodată în viață — arătă o oarecare nerăbdare care se manifesta și la tovarășul său.
Doctorul Ox intră în fine și se scuză înainte de toate că-i făcuse pe domni să-l aștepte, dar avusese de aprobat planul unui gazometru, de rectificat un branșament... Dealtfel, toate mergeau bine ! Conductele necesare oxigenului erau așezate... După cîteva luni, orașul va fi înzestrat cu o lumină minunată.
Cei doi notabili puteau să vadă orificiile conductelor, care se deschideau în biroul doctorului.
Apoi doctorul întrebă ce pricină îi prilejuiește cinstea să aibă în biroul său pe primar și pe consilier.
„Am venit să vă vedem, doctore, răspunse van Tricasse. Demult n-am mai avut această plăcere. Noi ieșim foarte rar în bunul nostru oraș Quiquendone. Am putea număra pașii și vizitele noastre. Din fericire, nimic nu vine să rupă firul vieții noastre obișnuite..."
Niklausse îl privea pe amicul său. Primarul nu vorbise niciodată așa de mult sau cel puțin cu atîta grabă... I se părea că van Tricasse vorbea cu o limbuție care nu-i sta în fire. Și Niklausse simțea și el un fel de mîncărime pe limbă.
Doctorul Ox îl urmărea pe primar, privindu-l atent și șiret. Van Tricasse, care nu discuta niciodată decît după ce se tolănea într-un fotoliu, se sculase de data asta în picioare. Îl cuprinsese un fel de excitație nervoasă neobișnuită și potrivnică temperamentului său. Încă nu gesticula, dar probabil că și acest lucru se va întîmpla curînd. Cît despre consilier, el își freca pulpele și respira încet și greoi. Privirea sa devenea din ce în ce mai însuflețită și era „decis" să-l susțină, dacă era nevoie, pe fidelul său amic, primarul.
Van Tricasse se ridică, făcu cîțiva pași, apoi reveni și se opri în fața doctorului.
— Și în cîte luni, întrebă el cu un ton apăsat, în cîte luni susțineți că lucrările dumneavoastră vor fi terminate ?
— În trei sau patru luni, domnule primar, răspunse doctorul Ox.
— Trei sau patru luni e cam mult ! zise van Tricasse.
— Mult prea mult, adăugă Niklausse, care , nemaiputînd sta locului, se ridicase și el.

(Continuarea în numărul viitor)

Pulsul nostru actual

Reflecții pe marginea actualei anticipații românești

de ANA BARBARA REBEGEA

Orice sinteză presupune un risc: ești obligat mereu să te gîndești la ceea ce nu e cazul să scrii, iar pînă la urmă ajungi să te suspectezi că n-ai reușit să spui destule și, mai ales, că n-ai reușit să spui ce doreai. Cu atît mai mult te urmăresc îndoielile cînd vrei să te referi la o literatură care în ultima vreme n-a mai intrat în atenția criticii de specialitate, fiind evitată cu o „consecvență" jenantă. Și dacă totuși îmi asum riscul cîtorva scurte considerații asupra unora dintre cele mai noi titluri ale science-fiction-ului românesc, eu, o pasionată cititoare a acestui gen, o fac pe deplin conștientă că paginile ce urmează nu pot înlătura nici pe departe lipsa acută a aparatului critic atît de necesar vieții și creșterii oricărei literaturi. De aceea nu mă voi aventura într-o încercare de definire a genului și nici în prezentarea locului ocupat de anticipație în contextul larg al beletristicii actuale din țara noastră, mulțumindu-mă a mă ralia, în această privință, punctului de vedere exprimat cu șase ani în urmă de cunoscutul teoretician și eseist Silvian Iosifescu: „Proza științifico-fantastică, care pune în circulație supraoameni, primește vizite extraterestre și nu refuză tehnica polițistă, rămîne, totuși, o formă de literatură contemporană direct filozofică. E unul din numeroasele paradoxuri care-i fixează starea civilă. Sinteză mobilă de atitudini și chiar de funcții psihice greu de unificat — fixare de fapte științifice, meditație filozofică, goană fără frîu a fanteziei — genul acesta de literatură se opune schemelor și cristalizărilor"[1].

Mi se pare însă nu lipsită de interes constatarea că de cîtva timp fantasticul științific este confruntat la noi de două tendințe ce se condiționează reciproc și aduc genului un spor de substanță artistică.

Este binecunoscut faptul că o caracteristică indispensabilă a science-fiction-ului o constituie prezența elementelor științifice și tehnice[2], dar locul ocupat de acestea, precum și modul de abordare a lor diferă mult de la o lucrare la alta și de la scriitor la scriitor. Un roman de vîrf, cum este „Solaris" de Stanislaw Lem[3], reușește să fie în același timp captivant și înțesat de idei

---

[1] Silvian Iosifescu, „Posibilitate, utopie, mit", în «Viața românească», nr. 7 1966.

[2] Asupra raportului între latura tehnico-științifică și cea literară în operele s.f., a se vedea polemica dintre V. Smilga („Știința fantastică și fantasticul științific", și Stanislaw Lem („Fantasticul și știința") în culegerea „Viitorul ? Atenție !", Ed. tineretului, București, 1968, p. 151—166, respectiv 167—178.

[3] Colecția „Povestiri științifico-fantastice" nr. 311—316.

și de amănunte științifice, în vreme ce o altă carte, „Țărmul interzis" de Horia Aramă, aproape că ignoră latura tehnico-științifică a temei propuse: transferul de personalitate.

Problema care se pune însă cu deosebită acuitate în gen și care poate fi socotită piatră de încercare a oricărei producții s.f. este aceea a îmbinării părții de știință cu partea de literatură, în fond două modalități deosebite de cunoaștere a realității, operînd fiecare cu termeni, noțiuni și categorii diverse. Acum 10—15 ani, în perioada așa-numitului „tehnicism", multe dintre prozele românești și nu numai acestea își făcuseră din descrierea mașinilor și aparatelor ce populează lumea acestei literaturi centrul de greutate al acțiunii, oamenii și întîmplările gravitînd exclusiv în jurul vreunei descoperiri tehnico-științifice mai mult sau mai puțin neobișnuite. A fost etapa în care înșiși editorii acordau, prin solicitarea cît mai multor referate de la specialiști, o grijă particulară exactității științifice a universului tehnic imaginat. Pe bună dreptate, împotriva unei astfel de literaturi deficitare se ridica vehement, printre alții, regretatul scriitor Mihu Dragomir, în dezbaterea organizată de Uniunea Scriitorilor despre anticipația românească [4].

Desigur, și aici sînt necesare delimitările, pentru că, pe de altă parte, în aceeași vreme vedeau lumina tiparului și lucrări ca: „O iubire din anul 41 042" de Sergiu Fărcășan, „Luntrea sublimă" de Victor Kernbach, „A zecea lume" de Vladimir Colin, „Oameni și stele" de Ion Hobana, și se traduseseră romane ale lui H. G. Wells, Ray Bradbury, Stanislaw Lem, Ivan Efremov, A. Beleaev — toate, opere care așezau în prim-plan relațiile interumane, detașînd, pe fondul de probleme specifice societății contemporane și viitoare, memorabile chipuri de eroi.

Astfel, în ciuda unor scăderi evidente, etapa tehnicismului a însemnat pentru evoluția literaturii științifico-fantastice, la noi în țară cel puțin, și un cîștig: se investigau, se reactualizau ori pătrundeau prin intermediul traducerilor mai toate temele de largă circulație ale genului, de la călătoriile în timp și spațiu la întîlnirile cu lumi extraterestre și la descrierea mutațiilor aduse omului pe plan intelectual și afectiv, de revoluția tehnică și științifică a secolelor și mileniilor ce vor veni. Era o trecere în revistă necesară, chiar dacă, poate, nimeni nu o urmărise în mod premeditat, și mi se pare că nu fac o afirmație hazardată subliniind că înfățișarea actuală a science-fiction-ului românesc se leagă direct de perioada în cauză. Scurgerea timpului a operat selecții dintre scrierile apărute pe atunci, fapt la care se adaugă intervențiile — sporadice, dar nu de neglijat — ale criticii, ca și un firesc proces de „evoluție internă" a genului, toate acestea conducînd, în ultimă instanță, la fixarea unor parametri constanți, care definesc global producția literară românească s.f. din ultimii ani.

Printre acești parametri, așa cum aminteam și mai sus, doi mi se par definitorii. În primul rînd, deplasarea în plan secundar a interesului pentru latura tehnico-științifică — latură care continuă, totuși, să rămînă o constantă, mai mult sau mai puțin implicită și implicată, de aici decurgînd o caracteristică

[4] Februarie 1963.

nouă, și anume lipsa, cu rare excepții, a unor teme științifico-fantastice absolut originale. În al doilea rînd, concentrarea atenției autorilor asupra universului interior uman; rezultatul este conturarea cu tot mai multă pregnanță a profilului moral, spiritual și etic al unui tip de erou prezent în întreaga literatură beletristică, erou în care se regăsesc aspirații comune umanității tuturor timpurilor alături de elemente generate în mod obiectiv de condițiile concrete de trai ale fiecărei epoci.

Ambele tendințe amintite, atunci cînd se manifestă conjugat, conferă operelor s.f. un spor de verosimil și adevăr, în sensul vechiului deziderat pe care Ion Hobana îl sintetiza într-o frază semnificativă: „...Să nu uităm că anticipația, asemeni oricărui alt gen literar, are drept principal obiectiv universul uman, mai inepuizabil decît al miriadelor de stele"[5].

De bună seamă, aspectele noi ce se nasc de aici ar avea dreptul la o discuție aparte — printre altele, privitoare la penetrația, cu bune rezultate, a literaturii fantastice în perimetrul science-fiction-ului. Tot astfel, reluarea, în lucrările de dată mai nouă, a unor teme deja exploatate în alte scrieri s-ar cere îndeaproape dezbătută, deoarece, personal, nu cred că este vorba de o „oboseală" a genului sau o secătuire a izvoarelor sale de inspirație, ci mai degrabă de o maturizare ce a presupus în prealabil fixarea unui cadru general, în interiorul căruia oamenii și întîmplările, privite din unghiuri diferite, descoperă mereu alte fațete ale unor realități posibile. Această observație este valabilă, desigur, pentru toată beletristica, unde, fără a aluneca în schematizări simpliste, putem recunoaște existența unor teme foarte generale, nu prea numeroase, care se întîlnesc, într-o infinitate de variante, în literatura tuturor epocilor și cărora nimeni nu se mai gîndește să le stabilească paternitatea. Oare a numărat cineva pînă acum cîte capodopere s-au scris pe tema iubirii ?

Dar dacă anticipațiilor li se refuză uneori dreptul de a sta alături de alte opere literare recunoscute ca realizări de seamă, iar alteori toată producția s. f. este înglobată fără discernămînt beletristicii de primă calitate, explicația stă în faptul că, voit sau nu, fantasticul științific, din pricina notei de insolit care-i este propriе, alături de extrapolarea datelor științei, se judecă adesea după alte „unități de măsură" decît celelalte lucrări literare, ignorîndu-se tocmai criteriul de bază care verifică autenticitatea oricărei opere de artă, și anume raportarea la realitate. Aplicînd astfel de „unități de măsură" nejustificate, adversarii genului științifico-fantastic îl exclud pe acesta din cadrul literaturii, pe cînd partizanii săi îl socotesc prin excelență reprezentativ pentru evoluția artei scrisului, iar unii au ajuns pînă la a face din el o „literatură a viitorului". De aceea, în mod greșit, se uită faptul că acest gen se adresează, cu precădere, cititorilor din prezent, că pe acești cititori, lumea și problemele lor le reflectă sau este chemat să le reflecte, chiar atunci cînd zugrăvește, cu mijloace proprii, universuri îndepărtate în timp și în spațiu. Realizarea unui asemenea deziderat a fost mereu în

[5] Ion Hobana, „Direcții și tendințe în literatura științifico-fantastică românească", în culegerea „Viitorul ? Atenție !", p. 110.

atenția marilor scriitor de science-fiction, după cum o confirmă — printre alții — H. G. Wells[6] („Mașina timpului“ este [...] filozofică, și polemică, și critico-socială [...]. Niciodată, în nici una dintre cărțile mele n-am fost în stare să mă îndepărtez de viața în mijlocul maselor și de viață în general“) și Stanislaw Lem[7] („În ultimă analiză eu scriu pentru contemporanii mei despre probleme contemporane, numai că le îmbrac în veșminte galactice“).

Numărul de pagini limitat mă împiedică însă să insist asupra acestor aspecte, de aceea voi încerca, în continuare, să discut, în lumina celor de mai sus, despre cîteva recente proze științifico-fantastice românești.

O carte-fabulă și valoarea unui avertisment

Tînărul astronom Flaviana Sfetcu se pregătește să studieze, dintr-un modul cosmic, inelul exterior al lui Saturn, cînd o misterioasă forță smulge de pe orbită minusculul vehicul și-l duce în calea asteroidului Hidalgo. Acesta este punctul de plecare al unei cărți[8] în care fabulația științifico-fantastică, redusă la elemente de convenție, servește drept cadru al unei dezbateri etice, estetice și morale, al unor confruntări deschise, adeseori dure, specifice atitudinii omului zilelor noastre față de problemele esențiale ale lumii contemporane.

Respectarea regulilor „jocului“ literar face ca acțiunea principală a romanului să se petreacă pe un tărîm fabulos, planeta Ilgo, și într-un timp vag definit istoric; însă respectivele determinante — proprii, de fapt, și utopiilor de secol XVIII, cu care, sub acest raport, „Exilatul din Planetopolis“ se înrudește — nu ne împiedică de fel să recunoaștem, în evenimentele derulate pe Ilgo, frînturi de istorie terestră.

Întreaga construcție a narațiunii gravitează în jurul evenimentelor în cauză, povestite cu toată obiectivitatea de către arhitectul Tilbi, un participant direct al lor. Procedeul literar în sine oferă posibilitatea unei permanente detașări critice față de faptele evocate. Astfel avem prilejul să descoperim, descris cu minuție și cu o mare putere de analiză, mecanismul prin care un intelectual — dornic să înfăptuiască o grandioasă operă pusă în slujba umanității, dar și minat de vanitate, miop în fața realităților societății sale — ajunge într-o organizație de tip fascist, fiind folosit, fără știrea lui, drept paravan pentru acțiunile antiumane ale celor care l-au tîrît în nefasta combinație. Propovăduirea absurdelor și nocivelor principii rasiste, lagărele de exterminare și de muncă forțată, gărzile militariste create ca să impună o monstruoasă „ordine de fier“, ca și arsenalul de fraze aberante ale discursurilor demențiale ne amintesc dureros de un

[6] Prefața la volumul „Șapte romane celebre“. New York, 1934, citat din culegerea „Viitorul? Atenție!“, p. 366.
[7] Vezi „Viitorul? Atenție!“, p. 205.
[8] Victor Bîrlădeanu, „Exilatul din Planetopolis“, Editura „Albatros“, București, 1974.

trecut încă foarte apropiat nouă și, în același timp, avertizează asupra pericolului, încă real, de reînviere a acestuia, de atragere în aventuri devastatoare, prin minciuni și derută, a unor oameni de bună credință, dar dezorientați asupra esenței lumii în care trăiesc.

Interesantă este și încercarea autorului de a sublinia că nu rareori marile realizări ale spiritului uman, ajungînd să servească unor meschine interese de grup, se pot întoarce împotriva oamenilor. Orașul Planetar, conceput de Tilbi cu scopul de a oferi concetățenilor lui optime condiții materiale de trai, se transformă într-un instrument de dominație prin teroare, o temniță la scara întregii planete, unde „teama devenise numitorul comun al existenței de fiecare zi". Pe de altă parte, erorile inerente unei înțelegeri confuze a aspirațiilor umane fundamentale determină apariția unor vicii în conceperea și construcția Planetopolisului. Îmbătat de succesul realizării ideii lui generoase, Tilbi ignoră multă vreme consecințele catastrofale născute de aceste greșeli. Brusca trezire la realitate e cu atît mai dureroasă cu cît, lipsit și de unicul său prieten — internat într-un lagăr pentru „rasa inferioară" —, Tilbi rămîne singur, iremediabil singur, silit să-și contemple opera cu o privire pentru prima dată realistă: „Judecînd cu o luciditate aspră, devastatoare, tot ce mi se păruse înainte un [...] pisc ce niciodată nu va mai putea fi depășit de vreun urbanist de pe Ilgo, am ajuns [...] la concluzia că edificasem nu un loc pentru viața și munca omului, ci un imens cimitir potențial, mai întîi un cimitir al energiilor, iar apoi al aspirațiilor și visărilor [...]. Niciodată nu înțelesesem nevoile reale ale semenilor mei [...], deoarece niciodată nu fusesem obsedat, pînă la intensitatea și acuitatea participării totale, de destinul lor uman".

Atras în chip firesc de mișcarea de rezistență organizată de populația Orașului Planetar — mișcare ce-și propune să-i înlăture pe conducători și să remedieze greșelile în conceperea marii așezări urbane —, Tilbi va da însă dovadă, pînă la urmă, de o nouă și reprobabilă slăbiciune de caracter: în momentul în care încep represaliile din partea autorităților, el preferă luptei deschise o fugă lașă în Cosmos, la bordul unei astronave furate. În această situație, autoexilul înseamnă, în ultimă instanță, o condamnare perpetuă; și, într-adevăr, pradă unor violente crize de conștiință, Tilbi ajunge să ignore total importanța operei capitale a vieții lui, să se considere drept principală cauză a profundelor tulburări de pe Ilgo. De aceea apariția tovarășilor lui de luptă, care, învingători, îl cheamă înapoi, ca să-i ajute în acțiunea de refacere rațională a Orașului, capătă semnificația unui simbol, ca dealtfel și hotărîrea lui Tilbi de a strînge mîna întinsă de solii planetei natale.

Un happy-end necesar, cerut de logica acțiunii, dar care nu atenuează cu nimic asprimea avertismentelor, iar și iar repetate, împotriva abdicării de la condiția noastră umană, împotriva pierderii lucidității, împotriva înstrăinării. Cuvintele din final ale Flavianei Sfetcu, avînd rezonanța unei profesiuni de credință, rezumă astfel sensurile întregii cărți: „Fiecare dintre noi [...] aparține indivizibil Timpului său, care este și Spațiul său,

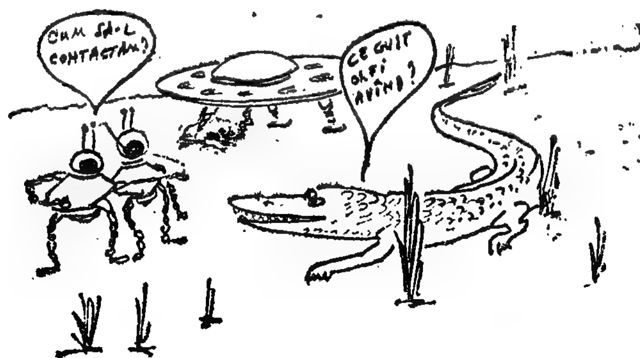
nu o fărîmă de loc în Univers, ci altceva, tărîmul interior de unde pleacă și unde se întoarce [...]; acest tărîm [...] sîntem datori, cu toate fibrele ființei noastre datori, să-l fertilizăm și să-l îmbogățim..."

Din nefericire, cu toate că în cele mai multe cazuri textul servește aceste idei generoase, fabulația cărții și mai cu seamă capitolele privitoare la expediția cosmică a pămîntenilor nu reușesc totdeauna să mențină tensiunea dramatică existentă în capitolele de început. O anume tendință de alunecare în convențional se vădește atît în abordarea problematicii științifice cît și în individualizarea personajelor și urmărirea relațiilor dintre ele. Se adaugă și unele erori strecurate din neatenția tipografiei și editurii, și care îl pot deruta pe cititor. De pildă, la pagina 9 se afirmă că un comandant de astronavă este cosmonaut cu multe sute de mii de kilometri străbătuți pe diferite itinerare ale sistemului solar, iar în altă parte nava cosmică a ilgienilor despre care în repetate rînduri se afirmă că este un colos, apare ca o „construcție ovoidală, de un diametru [...] cam de șapte metri în partea cea mai bombată și în lungime de circa douăzeci de metri" (e greu de crezut că o navă de asemenea dimensiuni, avînd opt cosmonauți la bord, e capabilă să adăpostească și un motor, cu rezerva de combustibil necesară străbaterii, dus și întors, a distanței ce ne separă de Proxima Centauri).

În ciuda acestor deficiențe, cartea lui Victor Bîrlădeanu se citește însă cu plăcere și interes, datorită noutății unei problematici dezbătute în cadrele tradiționale ale genului. Apariția romanului este, indiscutabil, o reușită a acestui neobosit și pasionat scriitor.

(Continuarea în numărul viitor)

UMOR de SANDU LUCIAN

Descindere pe Terra

Cronică (en passant fantastică) a șahului

de EMANUEL REICHER

(URMARE DIN NUMĂRUL TRECUT)

XIII.

Un titan al eșichierului

Cel care se apropie de personalitatea lui Lasker este bine să nu aibă idei preconcepute cu privire la raportul dintre diferitele sale planuri de activitate : șahul, matematica, filozofia.

Personaj complex, el trebuie înțeles așa cum a fost realmente și nu potrivit imaginilor oferite de interpretările subiective ale biografilor săi.

Intr-adevăr, după opinia mea, trebuie să ne „resemnăm" cu ideea că jocul de șah a fost cel mai important lucru în viața lui Lasker. Tot ceea ce a făcut el dovedește acest lucru.

Marele savant Albert Einstein, prieten intim al lui Lasker, scria despre acesta : „Intotdeauna mi s-a părut că șahul constituie pentru el mai mult o profesie decît însuși scopul vieții sale".

*Greu de crezut totuși acest lucru. Pentru cei ce-l socotesc pe Lasker in primul rînd matematician *, trebuie spus că el și-a dat doctoratul abia în anul 1902, la 8 ani după cucerirea titlului mondial, adică după împlinirea primei sale pasiuni. Iar celor care îl socotesc filozof le aducem aminte că lucrările sale în acest domeniu nu numai că sînt în mod vădit creația unui iubitor al jocului de șah, ci chiar pornesc de la ideile acestuia.*

Și astfel, vrînd, nevrînd, ajungem la concluzia — ce va fi întărită în decursul cronicii noastre — că, deși a ajuns un valoros matematician și a dat lucrări filozofice originale, Lasker a fost în primul rînd șahist.

Intreaga lui viață poartă pecetea jucătorului, concepția lui despre jocul de șah este aceea a unui luptător și nu a unui matematician sau a unui filozof. Și ceea ce cred că este mai important, el însuși se caracterizează astfel în celebra-i carte „Lasker's Chess Manual".

---

* Dacă Lewis Carroll s-a jucat cu „Alice în țara minunilor", Emanuel Lasker s-a jucat cu eșichierul; amîndoi vor rămîne în istoria culturii, mai ales prin „joaca" decît prin opera lor, dealtfel meritorie, în domeniul matematicii.

Născut la 24 decembrie 1868 într-o familie foarte săracă, Emanuel Lasker *va învăța de timpuriu șah de la fratele său Berthold.*

Dovedind încă din timpul gimnaziului talent pentru matematici, Lasker se va înscrie, după terminarea școlii, la Facultatea de matematică din Berlin, oraș în care și fratele său era student în medicină. Se pare că în acești ani frații Lasker se întrețineau în Berlin din jocul de șah!

Emanuel a ajuns curînd la o apreciabilă forță de joc, și în anul 1889 — cînd încă nu împlinise 21 de ani — a cîștigat turneul secund de la Breslau, căpătînd titlul de maestru. Rivalul său de mai tîrziu, Tarrasch, care este cu șase ani mai în vîrstă, a fost cîștigătorul turneului principal, devenind astfel unul dintre cei mai apreciați șahiști din Europa.

Pasul decisiv a fost făcut: Lasker s-a hotărît să devină șahist profesionist. Ca nici unul dintre marii săi predecesori — Anderssen de exemplu —, el joacă mult și are la activul său în anii 1889—1890 meciuri cu: Bardeleben la Berlin (scor + 2; — 1; = 1); cu Mieses la Leipzig (+5; =3); cu Bird la Londra (+7; — 2; =3); cu Minniati la Manchester (+4; — 1); cu Lee la Londra (+ 1; =1); cu English la Viena (+ 2; =3). Elocvente rezultate pentru tînărul maestru, dar și mai demnă de atenție este aria întinsă a desfășurării jocurilor, care îl arată mereu în căutarea unor noi „turnire" și acceptînd orice adversar.

Apoi, în anul 1890, a ocupat locul I—II în turneul maeștrilor berlinezi (la egalitate de puncte cu fratele său!) și, în același an, locul III, la Graz.

În 1892 va pleca în Anglia, unde se va stabili la Londra, centrul de atunci al activității șahiste europene.

În acest an, el a obținut două locuri I în turnee londoneze și cîștigă și două meciuri: la Blackburne cu + 6; =4 și la Bird cu 5:0. Rezultate excelente ce-l ridicau în prima categorie a șahiștilor vremii.

O nouă cotitură în viața lui Lasker, o nouă lovitură de mare maestru! Cît de mult se înșală cei ce consideră că șahul era pentru el numai o profesie întîmplător aleasă pentru a-i asigura existența! Lasker țintea departe. În acest scop, și-a făurit un plan de acțiune pe care l-a urmat neabătut. În 1893 a plecat în Statele Unite, nu „urmînd exemplu lui Steinitz", cum afirmă unii, ci „vînîndu-l" pe Steinitz spre a lupta cu el pentru campionatul lumii.

Tînărul de 25 de ani avea un țel precis pe care și-l realiza pas cu pas. A învins clar în cîteva meciuri cîțiva maeștri americani, iar în turneul de la New York, din 1893, a cucerit locul I, cîștigînd toate partidele concursului! Iată deci că scorurile „absolute" ale lui Bobby

Fischer nu sînt chiar singulare în cronica eşichierului.

Era un succes care-l impunea în atenţia lumii şahiste din Statele Unite şi nimeni nu s-a mirat prea mult cînd, în anul următor, l-a provocat pe însuşi Steinitz, campionul lumii.

Cu doi ani înainte, Tarrasch refuzase să dispute un meci cu Lasker sub motivul că n-are un palmares de mare jucător.

Nu acelaşi lucru s-a întîmplat cu Steinitz. Deşi campionul lumii avea acum 58 de ani, el rămăsese un mare pasionat al eşichierului şi credea încă, aşa cum va crede pînă în ultimul an al vieţii, în „steaua" sa.

Meciul a avut loc în anul 1894 şi s-a desfăşurat în trei oraşe: la New York, Philadelphia şi Montreal. Scorul final a fost: + 10; — 5; = 4 în favoarea lui Lasker, care astfel a devenit la 26 de ani campion al lumii!

A atribui victoria lui Lasker „senilităţii" lui Steinitz nu reprezintă numai o jignire gratuită adusă amîndurora, ci mai ales înseamnă a eluda esenţa acestei confruntări cruciale şi, din punct de vedere omenesc, extrem de dramatică.

Într-adevăr, nu se poate susţine că, în această perioadă, Steinitz ar fi jucat slab. O dovadă a netemeiniciei unei atari subevaluări o găsim în faptul că, în 1894, Steinitz a ocupat locul I în turneul de la New York, iar în 1896 locul II la meci—turneul de la Petersburg după Lasker, dar înaintea lui Pillsbury şi Cigorin, primii doi clasaţi ai marelui turneu Hastings din 1895! Partidele, în special cele din prima parte a meciului, le-a jucat în stilul său metodic, perfect organizat, iar poziţiile la care a ajuns au fost superioare.

Dar Lasker n-avea de partea sa numai tinereţea. El adusese în şah ceva nou, un lucru pe care-l realiza la un nivel înalt, cu mijloace tehnice care se vor perfecţiona mereu: lupta psihologică.

Puţini au fost aceia care au înţeles de la început acest lucru. Victoria lui în meciul pentru titlul suprem era considerată de unii drept o urmare firească a vîrstei înaintate a lui Steinitz. Alţii îşi dădeau seama de calităţile de luptător ale lui Lasker, dar îi elogiau numai capacitatea de a se stăpîni în momentele grele.

Acest prim seism produs în şah de noul campion al lumii n-a lăsat imediat să se întrevadă că întreg edificiul şahist, construit cu atîta grijă de Steinitz şi Tarrasch, va fi zguduit din temelii.

Şcoala lui Steinitz, urmată şi perfecţionată de aceea a lui Tarrasch, domina încă Europa.

Dar Lasker îşi urma cu perseverenţă drumul şi dezvoltarea lui specifică. După un relativ insucces la Hastings în 1895, unde a ocupat locul III după Pillsbury şi Cigorin, dar înaintea lui Tarrasch şi Steinitz, el a cîştigat categoric turneul de la Petersburg (1895—1896), întrecîndu-i pe Steinitz, pe Pillsbury şi pe Cigorin.

În 1896, la Nürnberg, el a ocupat locul I, înaintea lui Maróczy, Pillsbury şi Tarrasch.

În anii 1896—1897, a avut loc la Moscova meciul-revanşă Lasker-Steinitz. La peste 60 de ani, fostul campion al lumii n-a mai putut opune o rezistenţă eficace. Scor final: + 10; — 2; = 5 pentru Lasker.

Campion al lumii prin meciurile cîştigate, consacrat definitiv în ochii tuturora prin re-

zultatele turneelor la care a participat, Lasker va lua de la şah un concediu de doi ani, în care se va consacra studiilor sale matematice şi pregătirii dizertaţiei de doctorat, pe care, dealtfel, o va susţine cu strălucire în anul 1902.

Se pare că această întrerupere nu i-a prejudiciat cu nimic, pentru că, în primăvara anului 1899, la un mare turneu la Londra, care s-a desfăşurat în două tururi, a obţinut un rezultat cu adevărat excepţional: 23½ puncte din 28 de partide, întrecînd în clasament cu 4½ puncte următorii clasaţi (Maróczy, Pillsbury şi Janovsky).

După un an, la Paris, un nou succes răsunător: locul I cu 14½ puncte din 16, cu două puncte mai mult decît cel de al doilea clasat: Maróczy.

A urmat din nou o absenţă din turnee, de data aceasta de aproape patru ani, după care, la Cambridge-Springs (S.U.A.), Lasker a ocupat împreună cu Janovsky doar locul II—III, după Marshall, noua stea a şahului american.

Va fi depăşit! Nu! Era prea devreme pentru a se vorbi de aceasta.

După cum s-a considerat el însuşi, Lasker a debutat ca aderent al şcolii lui Steinitz, deci ca jucător poziţional. Totuşi, chiar după ce ajunsese campion al lumii, el şi-a desăvîrşit personalitatea şahistă, învăţînd necontenit de la adversarii săi combinativi. Aşa se face că după ce a fost întrecut de tacticienii Pillsbury şi Cigorin (1895) şi Marshall (1904), Lasker devine invincibil timp de un deceniu. Într-adevăr, în 1907, campionul se reabilitează, zdrobindu-l pe Marshall, challengerul său, cu un scor rar întîlnit: + 8; = 7, fără nici o pierdere!

Cîştigul esenţial pentru cronica noastră l-a constituit însă procesul prin care un mare maestru poziţional călit la văpăile combinative s-a metamorfozat într-un titan al jocului integral. În „tabloul periodic" al marilor şahişti Lasker ocupă pe drept, primul după Morphy, locul din mijloc, rezervat celor care s-au ridicat la sinteza stilurilor. Aceasta este explicaţia profundă a observaţiei banale că „Lasker îşi învingea adesea adversarii cu propriile lor arme". Observăm aci apariţia şi dezvoltarea unui mod de joc posibil doar unui şahist stăpîn pe numeroase mijloace de luptă, tendinţă pe care o va perfecţiona Alehin în deceniile următoare. Dar, după cum se va vedea, şi această fază va fi depăşită de acel tip de campion care nu numai că va poseda un stil complet, ci îl va şi modula în conformitate cu structura fiecărui adversar, căruia îi va da astfel o ripostă riguros specifică. Acesta va fi stilul funcţional, *care va constitui una dintre redutabilele „arme secrete" ale lui Botvinnik.*

SIEGBERT TARRASCH

Pentru începutul secolului XX, metoda lui Lasker s-a dovedit suverană. În 1908, cînd, în

sfîrşit, s-a organizat meciul cu Tarrasch, acest înverşunat critic „poziţionalist" al concepţiei lui Lasker a fost sancţionat cu scorul +8 ; —3 ; =5, replică pe care o va mai primi în 1916 la aceeaşi diferenţă de puncte (+5 ; =1). La Paris, în anul 1909, cel care a atacat titlul suprem a fost David Janovsky, recomandat de un şir impresionant de succese în turneele primului deceniu al secolului XX. Acest protagonist al unor mari concursuri, renumit prin stilul său tăios şi riscant n-a putut totuşi face faţă unui meci atît de greu, mai ales din punct de vedere psihologic, şi a fost înfrînt la un scor categoric : +1 ; —7 ; =2.

Un an mai tîrziu, în 1910, la Viena şi Berlin, Lasker a trecut în timpul meciului cu Karl Schlechter prin cea mai grea încercare a sa din perioada de deţinător al titlului de campion al lumii. Înaintea partidei a 10-a, ultima din cele programate, adversarul său — unul dintre cei mai profunzi strategi ai epocii — conducea cu 5—4 şi începuse în condiţii favorabile disputa decisivă. După o luptă epuizantă, challengerul n-a mai rezistat tensiunii : Lasker a cîştigat partida, şi meciul s-a terminat la egalitate (+ 1 ; —1 ; =8).

La Berlin, în acelaşi an, o nouă întîlnire cu Janovsky s-a terminat la un scor care ne scuteşte la orice comentariu : +8 ; =3 ! în favoarea campionului.

Un bilanţ succint al realizărilor lui Lasker în apărarea titlului arată că din şase întîlniri una s-a terminat la egalitate şi cinci au fost cîştigate detaşat (una la 5, una la 6 şi trei la 8 puncte diferenţă — ceva incredibil chiar pentru un Fischer !). Dar supremaţia absolută şi-a dovedit-o acest leu al eşichierului în 1914, la memorabilul meci-turneu de la Petersburg, cînd i-a întrecut nu numai pe Marshall şi Tarrasch (clasaţi pe locurile V şi IV), ci şi pe viitorii campioni ai lumii : Alehin şi Capablanca (situaţi pe locurile III şi II).

Anii războiului au trecut, sîntem în 1921, şi Lasker are 53 de ani. O vîrstă la care ar trebui poate să se ferească de „cursa" — aurită printr-un foarte mare onorariu — a unui meci în luna aprilie la Havana. Dar spiritul său de luptător l-a făcut să accepte întîlnirea, deşi condiţiile de climă nu-i vor fi deloc favorabile. Cubanezul Capablanca, în schimb era la el acasă şi într-o formă excelentă.

După ce a pierdut patru partide, remizînd 10, Lasker a cerut schimbarea locului de desfăşurare a meciului. Nu i s-a răspuns afirmativ, şi atunci, deşi nu se consumase nici o jumătate dintre cele 30 de partide programate, a abandonat, şi cu aceasta a pierdut şi titlul de campion mondial.

Cu toate că, ulterior, va obţine noi succese : locul I la Ostrava-Moravska în 1923, locul I la New York în 1924 şi locul II la Moscova în 1924, el nu va mai reuşi să angajeze meciul revanşă cu noul campion, care, întrecut în aceste din urmă două turnee, a refuzat să joace.

După o lungă perioadă de retragere din activitatea competiţională, Lasker va da o ultimă dovadă a inepuizabilei sale energii, revenind în arena marilor turnee în 1934, la vîrsta de 65 de ani ! Atunci, la Zürich, s-a clasat pe locul V, iar la Moscova, în 1935, a terminat ne-

învins pe locul III, după Botvinnik și Flohr, dar din nou înaintea lui Capablanca!

Un bilanț impresionant: în afara întîlnirii pierdute la Capablanca și a unui scor egal cu Schlechter în 1910, Lasker a cîștigat toate meciurile disputate timp de 32 de ani!

Plecînd din Germania fascistă în U. R. S. S., Lasker a mai participat la două mari turnee: Moscova (1936) — locul VI — și Nothingham (1937). La acest din urmă concurs a ocupat locul VII, între cei mai puternici jucători ai lumii. Nu este lipsit de interes să arătăm că s-a situat numai la un punct distanță de locurile III—V (împărțite de Reshevsky, Fine și Euwe) și la jumătate de punct de Alehin (locul VI), și aceasta la vîrsta de 68 de ani!

In 1937 a emigrat în Statele Unite, unde va înceta din viață în anul 1941, nu mult după ce împlinise vîrsta de 72 de ani.

La capătul acestei succinte biografii a lui Emanuel Lasker, cunoaștem doar pe jucătorul de concurs.

Incercarea de a înțelege complexa lui personalitate trebuie să treacă prin analiza ideilor sale despre șah și despre viață, pe care, dealtfel, el și le-a expus pe larg în operele publicate. Ne vom opri numai asupra cîtorva probleme, și în special asupra acelora despre luptă și despre legăturile dintre șah și viață.

Toți comentatorii contemporani lui Lasker și de mai tîrziu sînt de acord că acesta a fost primul mare jucător care s-a pregătit special împotriva fiecărui adversar în parte.

Studiind caracteristicile viitorilor lui rivali, părțile lor tari și slabe, calitățile și defectele lor de caracter, Lasker nu uita niciodată că în fața lui se găseau oameni, fiecare cu propria sa psihologie.

Dealtfel, acest lucru l-a declarat el însuși într-un interviu din anul 1924: „Partida de șah este o luptă la care iau parte cei mai diverși factori. Din acest motiv, este extrem de importantă cunoașterea laturilor tari și a slăbiciunilor celui cu care lupți". Și, mai departe: „In acest mod pot fi trase multe concluzii din studiul aprofundat al partidelor fiecărui potrivnic".

Lasker stabilea o tactică adecvată fiecărei partide, născocind acele poziții în care jocul partenerului său să se desfășoare cît mai anevoios.

Marele Reti caracteriza acest lucru în felul următor: Lasker caută să facă nu mutările obiectiv cele mai bune, ci pe cele mai neplăcute pentru fiecare dintre adversarii săi, care, astfel, nu reușesc să mențină o poziție conformă stilului lor și, deși se află într-o situație superioară — uneori cîștigată —, sînt obligați să facă față unor probleme noi și dificile pentru ei.

Exagerarea rolului pe care-l pot avea în stabilirea unui rezultat conflictele pur psihice nu constituie însă o greșeală mai mică decît aceea de a le neglija. De aceea teribila armă psihologică a lui Lasker nu poate fi concepută în afara unei extraordinare forțe de joc, unui calcul precis al variantelor, unor idei strategice profunde și unei îndelungate experiențe de concurs — toate puse inteligent în valoare în partidele jucate. E drept că, uneori, din dorința de a forța cîștigul, Lasker crea complicații ce i se dovedeau pînă la urmă defavorabile, ca

în cunoscuta partidă cu Eduard Lasker (nici o legătură de rudenie între cei doi omonimi!), impas din care campionul a ieşit doar printr-o magistrală manevră de studiu de final, obţinînd astfel extrem de dificil o remiză pe care ar fi putut-o avea simplu cu 20 de mişcări mai înainte.

Este demn de subliniat faptul că ideile lui Lasker s-au impus prin rezultatele lui sportive într-o lume şahistă în care abundau mari jucători ca Steinitz, Tarrasch, Janovsky, Marshall, Maróczy, Rubinstein, Nimzovici şi, mai tîrziu, Capablanca, Alehin, Reshevsky, Fine, Euwe, Botvinnik, pentru a nu-i numi decît pe cei mai de seamă.

Şi ceea ce este foarte important, contemporanii şi în special cei din generaţia tînără au suferit o evidentă influenţă a ideilor sale şi încă din acei ani au apărut cei care aveau să le îmbogăţească şi să le adapteze noului nivel competiţional.

Înalta clasă a adversarilor în timpul îndelungat în care şi-a făcut simţită prezenţa pe arena internaţională — 48 de ani, adică aproape o jumătate de secol — dă şi mai multă strălucire rezultatelor sale, înnobilează concepţia lui despre şah.

Pornind de la jocul minţii, Lasker a publicat în anul 1907 o lucrare filozofică intitulată „Kampf" (Luptă), în care a căutat o apropiere între ideile şahului şi problemele vieţii. În 1913, această primă tentativă a fost extinsă într-o carte intitulată „Înţelegerea lumii", în care Lasker a generalizat principii ale jocului de şah, căutînd să le ridice la rangul de legi ale vieţii.

Este de competenţa specialiştilor în domeniul respectiv să aprecieze valoarea acestor lucrări filozofice, pentru noi rămînînd semnificativă intuiţia cu care a anticipat importanţa ce va fi acordată peste cîteva decenii jocurilor strategice şi şahului în procesul de modelare matematică a unor fenomene biologice.

La vîrsta de 50 de ani, Lasker a publicat „Filozofia imperfecţiunii", operă singulară care a trezit interesul chiar unui savant ca Einstein.

În anul 1924, în limba germană, şi apoi în 1932, în limba engleză, a apărut principala operă a genialului şahist: „Lasker's Chess Manual", despre care maestrul internaţional dr. Octav Troianescu face următoarele observaţii profunde:

„Acest manual constituie în realitate o filozofie a jocului de şah, o carte pentru aceia care nu mai au nevoie de un manual, pentru aceia ce se pot ridica cu gîndirea dincolo de şah, pentru aceia ce judecă jocul de şah în legătură cu evoluţia omenirii. Deşi autorul nu părăseşte nici o clipă sfera şahistă, din fiecare rînd reiese că aici gîndeşte un campion mondial, dar care, în realitate, scrie o carte despre viaţă, folosindu-se doar de simboluri şi formule şahiste"... „Credem că nu exagerăm cînd afirmăm că, dacă şi peste o mie de ani se va mai juca şah, o carte va rămîne mereu actuală şi de maxim interes: manualul lui Lasker."

Urmaşul lui Steinitz a făcut pentru jocul minţii mai mult decît oricare om pînă la el. Influenţa vieţii şi a operei lui asupra dezvoltării şahului este imensă, şi toţi marii jucători de mai tîrziu au beneficiat sub o formă sau alta de ideile lui.

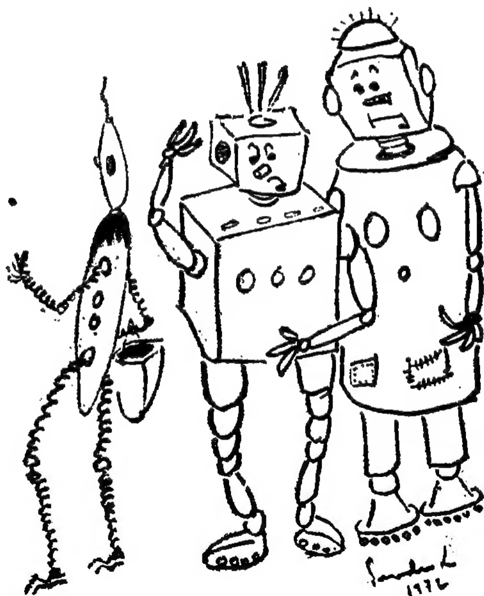
Istoricii au atribuit succesele celui care a dominat şahul timp

de 27 de ani mai cu seamă îmbinării calităţilor specific şahiste cu o inegalabilă intuiţie a laturilor vulnerabile, a psihologiei adversarului. Pentru mine însă adevărata măreţie a lui Lasker trebuie căutată în extraordinara lui capacitate de a explora comportamentul uman, de a pătrunde nu numai reacţiile partenerilor în momentele culminante ale luptei, ci însuşi destinul lor peste ani. Iată, probabil, explicaţia desăvîrşitei obiectivităţi a titanului care a reuşit astfel să-şi păstreze supremaţia pînă la bătrîneţe şi, totodată, prin comentariile lui, să lase istoriei o galerie de portrete uimitoare prin forţa lor anticipativă (aşa cum vom vedea în capitolele următoare).

Titanismul, lunga viaţă creatoare, multilateralitatea, altitudinea filozofică de la care îşi scruta „adversarii" ne îngăduie să-l socotim pe Emanuel Lasker un Goethe al şahului.

UMOR

de SANDU LUCIAN

— Ce corp ! ! !
— Te cred ! Dacă-i complet tranzistorizată consumă puţin !

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"

2012

prelucrare
&
editor
Costin Teo Graur

i.m. Pompilu

Au scanat, corectat, prelucrat.

Ceea ce nu au fost în stare redacțiile Știință și tehnică sau cei care au dat să continue CPSF, au reușit, cu multă dăruire, muncă și cheltuială, acești entuziaști.

Lor trebuie să le mulțumim pentru că avem acum posibilitatea să (re)citim legendara Colecție.

dandher
flash_gordon
evilgheorghe
krokodyliu
progressivefan3
car_deva
coollo
fractalus
panionios
nid68
un anonim (RK)
Gyuri
hunyade
dl. Dan Lăzărescu
Cilly Willy
fizikant
Doru Filip
connieG

(dacă este omis cineva, vă rog un email și reparăm greșeala)

Citiți publicațiile noastre:

IANUARIE 1973
Prețul 1 LEU 41 007